

ОСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТ У ШТАЈЕРСКОЈ 1941. ГОДИНЕ

Немци су запосели Штајерску за три дана. Са њима су се појавили и многи чланови Културбунда са ове територије, који су просто нестали последњих дана старе Југославије. Они су одмах почели да преузимају власт. Већ 14. априла овде је стигао шеф цивилне управе*) и са собом довео читав акциони штаб, који се још у Грацу припремао за преузимање власти. Доведене су жандармеријске и друге многобројне снаге. Од 11. до 14. априла стигло је у Штајерску 280 жандарма, 1 847 чланова СА, 210 чланова НСКК и 3 полицијска батаљона, који су се сместили у Марибору, Цељу и Кршком.

На дан 26. априла 1941. године у Марибор је лично дошао Хитлер и дао налог шефу цивилне управе: „Учините ми ову земљу поново немачком, као што је немачка и остала Штајерска!“

После овог налога немачки окупациони апарат је одмах почео са уништавањем Словенаца. У томе се послужио немачком мањином у Доњој Штајерској која је имала јаке привредне позиције и пре окупације била организована у Швапско-немачком културбунду.¹⁾ Десетог маја основан је Штајерски домовински савез, уређен по узору на нацистичку странку. Уписивање у савез било је обавезно. Сви мушкарци од 18 до 45 година старости морали су обавезно да постану чланови Верманшафта чији је основни задатак био да своје припаднике што пре научи да говоре немачким језиком, од њих створи националсоцијалисте и војнички их васпита. Одмах у почетку окупатор је затворио све словеначке школе и основао немачке. Уништавани су сви спољни знаци словенства. Одстрањени су словеначки написи. Сва географска имена замењена су немачким. Ишли су толико далеко да су словеначком становништву дали немачка имена и презимена. Словеначка реч је била злочин, док је словеначки језик био забрањен чак и на богослужењу у црквама. Уз све то окупатор је почео са обимним хап-

*) др Иберајтер.

¹⁾ С пролећа 1941. године у словеначкој Штајерској било је 10 818 чланова овог удружења.

шењима и исељавањем. Прва хапшења извршила је тајна војна полиција, уз помоћ припадника бившег Културбунда. Једна трећина грађана из Посавја, од Радеча до Добраве, исељена је још првих дана окупације. Немци су планирали да иселе 260 000 Словенаца из Штајерске и Горењске. Али тај број је касније смањен на око 100 000 и исељавање је изведено у три таласа. У испражњена домаћинства Словенаца населили су кочевске Немце и Немце из Бесарабије и Буковине. Као део пресељавања словеначког становништва из Доње Штајерске може се сматрати и широко организована акција на мобилизацији радника за разне гране индустрије у Рајху, а нарочито за јавне радове и попуњавање железничког кадра. Сва имовина исељених била је заплена у корист Комесаријата за јачање германства.

У том тренутку, судбоносном за словеначки народ, једино комунисти нису затајили. Распале су се све странке и партије старе Југославије. Комунистичка партија је остала једина организована странка словеначког народа у Штајерској. После капитулације старе војске у своја места су се вратили добровољци. Комунисти су стали у прве борбене редове. Прикупљали су оружје и војну опрему. Партија се припремала за оружану борбу у веома тешким околностима окупације. Спасовање чланова из заробљеништва било је међу њеним првим корацима. Важна акција у првом периоду је била и помоћ ухапшеним, ослобођење другова из Мељске касарне и спасавање партијског материјала и технике из конфискованих и запечаћених станова.

СТВАРАЊЕ ОСВОБОДИЛНЕ ФРОНТЕ И ВОЈНО-РЕВОЛУЦИОНАРНИХ КОМИТЕТА

Активност Партије у Штајерској била је у том времену усмерена на формирање одбора Освободилне фронте. Двадесет другог маја 1941. године, у Којзицама код Римских Топлица, одржан је оснивачки састанак Покрајинског одбора ОФ за Штајерску. Састанак је организовала КПС.²⁾

Одмах после састанка у Којзицима, у Штајерској су никле прве организације Освободилне фронте, а ту и тамо и њени први одбори. Мрежа одбора ОФ врло брзо се ширила и расла све до септембарских дана 1941. године, када је окупатор успео да оштрим мерама заустави њен полет и нанесе јој веће губитке.

Првих месеци устанка руководство ослободилачког покрета Штајерске — Покрајински комитет³⁾ — налазило се у Марибору. Ко-

²⁾ На њему су учествовали и представници Југословенског струковног савеза. Поред осталих, састанку су присуствовали Славко Шландер и Милош Зиданшек, а од представника Југословенског струковног савеза Мартин Корес. На састанку су донете многе одлуке, а као основне: ширење мреже ОФ, прикупљање новца, оружја и организовање обавештајне службе.

³⁾ Међу његовим највиднијим члановима тада су били Милош Зиданшек, Славко Шландер, инж. Јоже Херманко, инж. Радо Иршич, Слава Клавора — сви народни хероји погинули у Штајерској 1941. године, само је Милош Зиданшек погинуо фебруара 1942. године као партизански командант у Долењској.

митет је дејствовао у центру немачког окупационог апарата за Доњу Штајерску, где је гестаповска и шпијунска мрежа била врло густа, а исељавање грађана најинтензивније.

Поред ширења и јачања организације ОФ и мреже покрета отпора, комунисти у Штајерској су у то време изводили и своје прве акције против окупатора. У центру Марибора, у Волкмеровом пролазу, комунисти и скојевци су запалили два полицијска аутомобила. На ову акцију Немци су врло оштро реаговали. Већ идућег дана, за време једне изненадне рације, ухапсили су у Марибору 60 омладинаца и одвели их у Мељску касарну где су их страховито тукли. Неке мариборске трговце и привреднике задржали су у притвору све док нису платили високу одштету. Пре 22. јуна у Марибору су извршене још неке саботаже. Често су растурани и леци, улице су посипане ексерчићима, сипан је песак у лежајеве локомотива и вагона, у железничким радионицама итд. Покушало се и с паљењем дрвеног војничког моста на Драви, у Мељу. Платови, плочници и куће издајника често су освањивали са паролатама: „Смрт окупатору!“, „Нећемо фашисте!“ Итд.

Око 22. јуна у Штајерској је почело формирање војно-револуционарних комитета. На састанку у шуми Студенци формиран је први покрајински, а на дравском острву Грису, на Побрежју, и први окружни војно-револуционарни комитет. Приликом формирања оба комитета одлучено је да сви његови чланови и остали компромитовани другови пређу у илегалство, а да се сви чланови Партије и СКОЈ-а обавезно укључе у саботажне тројке и одмах пређу на акције под руководством ових комитета. За сарадњу у овим акцијама препоручено је да се узимају и непартијци. На једном другом састанку су одлучили да се формира партизанска јединица на Похорју и одређени су комунисти и скојевци који ће тамо поћи.

Још пре 22. јуна у Птују, на састанку окружног комитета КПС је основан и окружни војно-револуционарни комитет. На састанку, који је одржан око 1. јула у Новој Васи, учествовали су готово сви истакнутији активисти Партије и ОФ овог округа. На њему се говорило о политичким задацима организације ОФ, спасавању књига од окупаторског вандализма, спровођењу саботажа, прикупљању оружја и опреме за борце као и о одласку чланова Партије у партизанске редове на Похорје.

У Трбовљу је 23. јуна одржан састанак комитета на коме је формиран окружни војни револуционарни комитет. Тада је решено да се сви компромитовани комунисти и скојевци повуку у илегалство и да се одмах формирају партизанске групе. Политички рад се мора појачати, а другови на терену да се побрину за наоружање јединица, њихову исхрану и политичко васпитање. Указано је да нарочиту пажњу треба посветити политичком раду у селима, где би војне јединице, у случају потребе, имале залеђе.

Пошто нису спроведена сва упутства и директиве са предходног састанка, 10. јула је сазван нови састанак, на коме је строго и поиме-

нично одређено ко мора ићи у партизане, а ко остати на терену као легалац или илегиалац. Већ идућег дана комунисти су почели да одлазе у партизане. У то време реверско подручје је било непосредно повезано са ЦК КП Словеније у Љубљани.

Интензивне војне припреме, којима је руководио Покрајински комитет за Штајерску, могу се видети и из упутства Покрајинског комитета партијским организацијама. Тако је цељска партијска организација добила задатак да попали сву немачку имовину, да прогони чланове Културбунда и нападне Сливницу код Цеља. Трбовљанска партијска организација је морала порушити железничке мостове и пругу између Зиданог Моста и Љубљане и напасти Загорје, а задатак савињске партијске организације је био да руши саобраћајне везе, железничке и друмске комуникације, да убија све издајнике итд.

Овом активношћу био је завршен период припрема за оружани устанак у Штајерској и почео је период активне делатности првих партизанских јединица.

У Штајерској је тада извршен низ саботажа. Готово сваки члан Партије је пре одласка у партизане морао да изврши неку акцију. Тако је у Марибору уништен друмски ваљак и телефонске инсталације на линији Прагерско — Хоче. У Љутомеру су комунисти запалили два вагона сламе, који су били одређени за војску, пресекли су телефонске жице и премазали бојом ознаке и табле у месту.

Ноћу 6/7. јула изведена је, према упутству ПК за Штајерску, велика акција исписивања парола. Она се развијала у Савињској, Шалешкој и Мислињској долини, и другим крајевима, као на пример, у Рушама и Марибору. У овој широкој акцији, где су учествовали и не-партијци, уништени су немачки написи, путокази и други знаци, а свуда су исписиване борбене паролe. Пре овог сви чланови Партије и симпатизери упозоравани су да после завршене акције иду у партизане.

Четрнаестог јула таква је акција спроведена у Трбовљу, а 15. јула поново у Рушама. У међувремену се на терену почело са изградњом партизанских бункера. Мариборски и рушки скојевци су већ маја и почетком јуна одлазили на Похорје и копали бункере изнад Руша. Група скојеваца из Горње Радгоне почела је да гради земуницу у Сподњој Шавници још јуна 1941.

Приликом одласка мариборских комуниста у партизане на планину Похорје, у граду су изведене још неке акције. Заплењена је једна привредна зграда на бискупском имању у Развању. Ту је била политичка школа хитлеровске омладине. У Марибору је дошло и до мањег оружаног сукоба.

ПРВЕ ПАРТИЗАНСКЕ ЧЕТЕ

У току прве половине јула у Штајерској су се појавиле прве партизанске јединице. Зборно место за похорске партизане било је на Смолнику, код Хлебове куће, а школски логор чете се налазио код

Урбанчеве ловачке куће у Рибници на Похорју. Према обавештењу ПК КПС, на Похорје је требало да оде око 70 комуниста и скојеваца, али сви нису стигли на зборна места. Окупатор је у подножју Похорја спровео јаку контролу и неке другове је ухватио још на путу. И поред тога, похорска јединица је крајем јула бројала 35 људи.

Тридесет првог јула Немци су напали школски логор Похорске чете у ловачкој кући сељака Урбанца, изнад Ловренца на Похорју. Приликом напада чета је разбијена. То је донекле и било разумљиво, јер су борци били неискусни и врло слабо наоружани. Уз то није било обавештајне службе, због чега су Немци и могли неприметно да се приближе логору. Приликом напада један део бораца је заробљен, док је неколико другова нестало. Кад су се борци поново окупили, команда чете је затражила од Покрајинског комитета оружје и опрему за борце. На овај захтев, у име војно-револуционарног комитета, Милош Зиданшек им је одговорио: „Оружје имају Немци. Узмите га од њих!“ Није било друге и чета је почела акције за освајање оружја. Прва таква акција изведена је ноћу 11/12. августа. Чета је напала жандармеријску станицу Рибницу на Похорју. Овај напад није сасвим успео, а заплени је само један пиштољ. Али, с друге стране, ова акција је имала велики политички одјек, јер су приликом напада убијени председник општине и командир жандармеријске станице. Један полицајац је теже рањен.

Неколико дана после ове акције једна патрола је отишла на Птујско поље да би ступила у додир с тамошњим активистима, пронашла оружје закопано код Хајдине и с тог подручја прикупила нове борце. Патрола је 30. августа с птујским активистима, ископала три митраљеза и три пушке. Том приликом дошло је до издаје и сукоба с Немцима. Био је припремљен и напад на жандармерију у Ловренцу на Похорју, али до тога није дошло, јер су Ловреншки активисти проваљени и ухапшени на сам дан предвиђене акције.

Борци из чете одлазили су чешће на терен ради пропаганде и прикупљања обавештења, како би се чета боље припремила за будуће акције. Тако су припремани и напади на жандармеријске станице на подручју Похорја. У ту сврху једна патрола је кренула у Витање, а друга у Хоче. Патролу која је ишла у Хоче неко је 17. августа одао и она је разбијена. Командир чете који је водио патролу заробљен је том приликом и касније у Марибору стрељан. Тек 31. августа борци похорске чете напали су конфисковани Осетов велепосед у Лобници на Похорју и запалили га. Такође је изведен напад и на Фишеров посед на Клопном врху. Четна патрола се сукобила 3. септембра с полицијом у близини Рушке куће. Тада је погинуо један полицајац. Затим се чета улогорила јужно од Рогле. У логор је дошао на неколико дана и Милош Зиданшек. Половином септембра похорским борцима су се придружила четири члана шалешке групе. Нешто пре тога вратила се и патрола с птујским партизанима и донела нешто оружја. Похорска група, појачана птујским и шалешким борцима, сада се реорганизовала у праву војну јединицу која је имала три вода. Руководство чете

преузео је шпански борац Миха Пинтар Толедо. Сваки вод имао је по један пушкомитраљез.

Седамнаестог септембра похорски партизани пошли су на Клопни врх, намеравајући да испеку хлеб за чету. Нису знали да је кућу, где је требало да испеку хлеб, запосела немачка војска. Изненађени тиме партизани су се хитро развили у стрелце и почели оштар напад и окружавања немачке посаде. Дошло је до огорчене борбе која је трајала више од два сата. Пошто партизани нису имали толико људи да би спровели потпуно окружење, Немци су пробали обруч и побегли у долину Шт. Ловренц.

Кад је сукоб био завршен, партизани су запалили кућу и у четни логор донели веће количине војног материјала. У немачком извештају стоји да је ово упориште тада напало око 100 комуниста са шест пушкомитраљеза. У ствари, у нападу су учествовала само 24 борца са два пушкомитраљеза. Борба на Клопном врху представља прави војнички сукоб и свакако је треба сматрати најзначајнијим догађајем у првим месецима устанка. Нарочито због тога, што је међу Немцима проузроковала доста пометње, а Словенцима улила много храбрости и наде. Због ове акције Немци су прогласили Похорје за затворено подручје. Сутрадан после битке на Клопном врху Похорска чета је опколила кућу на Песку, одакле је пред само окружење немачка посада побегла у долину. У кући је било 30 војника. Партизани су кућу запалили, али она није сасвим изгорела. После тога чета је отишла преко Мислињске долине на шалешко подручје ради прикупљања штајерских партизана. Немци су тада организовали велику хајку против партизана на Похорју али су, не знајући да тамо више нема партизана, ударили у празно.

У Корушкој и у Мислињској долини формиране су илегалне групе, углавном од чланова Партије и СКОЈ-а са подручја Мислиња, Преваља, Дравограда и Словен Градеца. Све ове групе истовремено су прикупљале оружје.

Двадесетог јула 1941. године формирана је на Ресевни, у близини Мулејевог имања (изнад Шт. Јурја), 1. цељска чета од чланова Партије из Цеља и околине. Њен први командир био је секретар окружног комитета Франц Врунч.*) Приликом формирања чета је имала 12 бораца, а касније 17. Чети су се придружила и два немачка ратна заробљеника Арабљанина који су у Чрети, код Цеља, искочили из воза. Ноћу 4/5. августа 1941. године чета је запалила Чатеров амбар пун жита и машину у Буковом жлаку код Цеља. Једанаестог августа сукобила се с Немцима код Сливнице. Приликом борбе Немци су заробили рањеног командира Врунча и стрељали га 24. августа исте године. Цељска чета водила је борбу и 16. августа на брду Јаворник код Светине. Ту је рањен и други њен командир, Петер Станте Скала.***) Чету је затим преузео Вили Шландер Вилч. У борби у Долу код Планине, на Козјенском подручју, чета је 25. августа убила командира

*) Проглашен за народног хероја.

**) Проглашен за народног хероја.

жандармеријске станице на Планини. После тога дошло је до неколико провала. Чета је 27. августа водила своју последњу битку на Завшковом млину код Шт. Руперта, на Козјанском подручју. После јуначке борбе која је трајала више часова, у млину је изгорело пет бораца. Погинуо је и последњи командир Вили Шландер Вилч. Тако је 1. цељска чета потпуно уништена.

У шумама изнад Касза, формирана је 24. јула Савињска чета. Командир је постао предрадни члан Партије Јоже Летоња Кмет. Чета је биваковала на Добровљама и била доста активна у Савињској долини. Пре груписања са осталим штајерским партизанима, она је извршила 26 саботажа. Већ 30. јула сукобила се с жандармима из Брасловча, а у току ноћи 24/25. августа напала је рудник угља у Забуковици код Грижа. Трећег септембра 1941. године водила је борбу на Гробељском мосту код Преболда.

Још пре 22. јуна поједини трбовљански комунисти отишли су у илегалство. Већиња чланова Партије, од којих су формиране ревирске партизанске групе, отишла је у партизане одмах после 22. јуна, тако да их Немци, приликом велике рације 26. јуна, нису нашли у њиховим становима. Жандармеријска станица у Трбовљу је јавила 10. јула да је у шуму отишло 72 радника из Трбовља, Храстника и Загорја.

Прва акција рударских партизана извршена је ноћу 26/27. јуна, када је трбовљанска група испразнила складиште експлозива у Буковој Гори (Трбовље). Двадесет седмог јула, такође ноћу, партизани су минирали железничку пругу у близини трбовљанске електричне централе. А затим је следио низ акција. Ноћу 8/9. августа Ревирска чета је напала из свог логора на Плешама код Загорја загорску жандармеријску станицу и стражу једног потона. У акцији су учествовали загорски чланови Партије и СКОЈ-а који су били још у легалству. Циљ ове акције био је: освајање оружја за нове борце који су пристизали у великом броју. Али, због непредвиђеног доласка немачке патроле и сукоба с њом, акција није потпуно успела. Партизани су се повукли према Чемшеничкој планини. Пре напада биле су организоване заседе. Једна од њих је минирала пут између Трбовља и Загорја и тиме спречила долазак веће немачке помоћи. Напад на Загорје представља свакако прву акцију на значајније немачко упориште у Словенији. Код становништва је овај догађај снажно одјекнуо. После сукоба с Немцима код Св. Ленатра изнад Загорја, Ревирска чета се 12. августа поделила на групу која је отишла у Долењску да тражи оружје (њени борци су се тамо придружили другим јединицама) и на групу која је после немачког напада на Калу изнад Храстника отишла 16. августа под Кум, где су је Немци изненадили и 20. августа разбили. На ревирском подручју остало је још само 10 бораца, чији је задатак био да кажњавају издајнике и обављају разне друге акције. Ова група је била језгро нове ревирске чете која се затим прикључила Савињској чети и с њом напала стражу у Забуковици. Касније је са члановима Савињске чете отишла на зборно место за концентрацију штајерских партизана.

Чланови КП и СКОЈ-а у Посавју такође су одлазили у партизане. Већ 28. јула је проваљена група из Кршког, али је покушала да се пробије преко немачко-италијанске границе у Долењску. Идућег дана издајство се поновило, група је опкољена и том приликом је заробљено 10 бораца који су 30. јула 1941. године стрељани као први таоци у Штајерској. И поред катастрофе кршке групе, организације КП у Рајхенбургу, Сененом, Брежицама и Добови наставиле су да дејствују у припремама за устанак. Тако је већ 29. октобра формирана Брежичка чета која је одмах после тога запалила велико окупаторово складиште хране на поседу бившег народног посланика Урека и ликвидирала немачког председника општине Сушу, ватреног хитлеровца. После ових акција чета је кренула у Ловке и спојила се с рајхенбуршком групом у којој су се налазили борци који су 12. новембра вештом преваром спасли из затвора у Севници три борца Брежичке чете, на челу с Душаном Кведером Томажем.*) Чета је издана и опкољена 29. новембра. После полчасовне борбе полиција ју је разбила. Четири борца су погинула, 6 је рањено.

У Шалешкој долини, непосредно пре акције, ноћу 6/7. јула, сви комунисти, скојевци и симпатизери Партије били су упозорени на опасност. Стављено им је било да знања да се после акције повуку у илегалство. Међутим, брзе немачке мере многе су предухитриле и у шуму је успело да оде само 6 људи. Они су после поменуте акције, 7. јула, формирали партизанску групу у Шалешкој долини и наоружали се пушкама које су биле сакривене још од априлског дана. Око 15. августа у Шалешку долину стигла су три шпанска борца, међу њима и Миха Пинтер Толедо, и придружила се шалешкој групи. Ова група је у току августа запалила кућу председника шалешке општине. У Шент Јанжу код Велења група је издана и окружена, али су се сви борци пробили и повукли. Четири члана шалешке групе су после тога, по налогу ПК КПС, прешли у Похорску чету која се у то време налазила на Похорју.

ФОРМИРАЊЕ И ДЕЈСТВА ШТАЈЕРСКОГ БАТАЉОНА

Почетком октобра дошло је у Штајерској до концентрације партизанских јединица. После борбе на Клопном врху Похорска чета је кренула на шалешко-мислињски сектор. Почетком октобра кренуле су и Савињска и Ревирска чета из бивака код Добровља. Све три чете су се окупиле 4. октобра на брду Грмада изнад Плешивца где је формиран 1. штајерски батаљон, који је одмах припремио напад на Шоштањ. Напад је изведен ноћу 7/8. октобра. Батаљон је био наоружан са три пушкомитраљеза. Један пушкомитраљез био је додељен Ревирској, један Савињској, а трећи је остао код Похорске чете. Батаљон је имао и доста експлозива. У Шоштању су Немци имали жандармеријску посаду и један вод „верманшафта“. Осим тога, у граду је био

*) Проглашен за народног хероја.

већи број наоружаних хитлероваца. Требало је узети у обзир и жандармеријске посаде у Велењу и Шмартну об Паки. Пре напада батаљон је поставио три заседе. Заседа према Савињској долини је имала задатак да минира друмски мост на реци Паки у Пенку. Рушење овог моста је био знак за напад. Пре напада партизани су пресекали и телефонске жице. Остали део батаљона продро је у Шоштањ. Једна група бораца с пушкомитраљезом блокирала је жандармеријску посаду. Тако су партизани потпуно завладали градом и запалили велику стругару и складиште грађе, власништво окупаторског председника општине. У граду су партизани хватали окупаторске војнике, певали словеначке песме и извршили неколико реквизиција. Напад на Шоштањ представљао је први напад на једно веће место у Словенији, а био је добро припремљен и спроводен. Немце је ово много изненадило. После овог напада настале су читаве приче о партизанима у Штајерској. Према њима шуме су биле пуне партизана. О нападу на Шоштањ говорило се и изван Штајерске.

У овом нападу учествовало је око 50 партизана 1. штајерског батаљона. После напада батаљон је кренуо преко Лепе њиве и Сотеске натраг према Добровљу у Савињској долини. Двадесет петог октобра 1941. батаљон је напао замак Штросмерк на Гомилском и запалио стругару. Како су Немци стално пратили батаљон, дошло је 26. августа до велике борбе код Катарине на Чрети, у близини Добровља. У њој је победио батаљон партизана и поред тога што је окупатор био бројно много јачи. Вишечасовна борба на Чрети била је једна од најзначајнијих у току 1941. године. После овога батаљон је разбио немачке обруче и у вечерњим часовима прешао пут Вранско — Цеље, настављајући према Капли Васи где се сукобио с Немцима који су били у засадама. Батаљон се потом раздвојио на два дела, да би се ноћу 28/29. октобра поново спојио у Грижама, у Савињској долини. Одатле је Франц Розман Стане као командант батаљона повео јединицу на чувени брежички поход.

Да би спречио пресељавање становништва, Главни штаб партизанских одреда Словеније је одлучио да подигне народ у Посављу на општи устанак и концентрише 1. штајерски батаљон појачан Радомљанском четом Камничког батаљона. До овога није дошло јер је Радомљанска чета пре доласка у 1. штајерски батаљон била потпуно уништена на Голчају. Напад на подручје одређено за исељавање извели су са долењске стране Новомешка и Мокроношка чета под командом Мике Маринка и Алеша Беблера. Оне су 1. новембра извеле напад на немачко упориште Бучку, а затим су се опет повукле преко тадашње италијанско-немачке границе. Остале чете које су биле одређене за напад још пре тога су разбијене. И акције Брежичке чете биле су усмерене на овај општи напад. Она је требало да се споји са 1. штајерским батаљоном, али је пре тога, 29. октобра, већ била уништена. Из Грижа је 1. штајерски батаљон пошао 29. октобра ноћу и поред Острожног, Шмарјете и Бовша упутио се према Разбору, где је и преданио. Тридесет првог октобра дошао је у Драмље и још у току вечери пошао у правцу југа, а изјутра 1. новембра нашао се код

Св. Хелене, источно од Сливнице, где је дошло до тешког сукоба с Немцима. У борби су погинула четири партизана, међу њима руководилац Савињске технике Ангел Беседњак Дон.*) Идућег дана, приликом преласка пута Јурклоштер — Планина, батаљон је поново ступио у борбу. После тога је пошао на Волушку гору и преко Глобокега стигао у Згорњи Волуш. Одатле је наставио путем према Дробницама где је напао један немачки аутомобил. Ноћу 4/5. новембра батаљон је стигао у Ложе испод Миклавжа, а одатле, после краћег одмора, према Римским Топлицама. Прешао је Савињу и пругу Зидани Мост — Цеље и у раним јутарњим часовима 5. новембра наставио преко Којзице и поред Горица и Св. Једрте до села Прахе, у коме се задржао до вечерњих часова 6. новембра. Идућег дана је поново дошао у Гриже. Ту је завршен поход 1. штајерског батаљона.

И поред тога што 1. штајерски батаљон, приликом свог доласка на подручје одређено за иселјавање, није испунио постављени задатак, била је то једна од најтежих акција штајерских партизана у току 1941. године. Батаљон се пробијао кроз сталне борбе и немачка окружења, по дубоком снегу, праћен издајницима и шпијунима, јаким и врло покретљивим полицијским, верманским и жандармеријским снагама. И поред свега батаљон је завршио свој пут неразбијен и са релативно малим губицима, што је представљало успех с обзиром на тадашње околности. Борци су били слабо опремљени, неки од њих су били готово боси у дубоком снегу, сви необично измучени од сталних маршева. Па ипак они су све то издржали и прихватили борбу за борбом. Због врло тешких околности у којима се нашао батаљон приликом свог повратка са „брежичког похода“, командант Франц Розман Стане наредио је децентрализацију батаљона. Циљ тога је био да се борци у Штајерској сачувају преко зиме. И поред децентрализације, поједине групе бораца обављале су у току зиме мање акције, политички „обрађивале“ терен и вршиле мобилизацију нових бораца. Похорска, Савињска и Ревирска чета су у групама отишле на своја домаћа подручја да би тамо провеле зиму. Командант Стане отишао је у Главни штаб партизанских одреда Словеније на реферисање.

Четне групе, на које је подељен батаљон, кренуле су свака својим правцем. Мањи део Ревирске чете, загорска група, кретао се преко зиме око Коловрата и засеока западно од Загорја. Већа трбовљанска група налазила се до половине децембра у Долу код Храстника, а затим се сместила у Згорњој Речици код Лашког. На подручју Згорње Речице боравио је у то време Сергеј Крајгер, који је у децембру припремио напад на Храстник и организовао одлазак 15 Храстничана у редове партизана. Напад на Храстник извршен је ноћу 25/26. децембра. Извео га је део Ревирске чете. После тога део бораца је отишао преко Савиње у Ложе и даље у Локве, одакле су 6. јануара 1942. отишли на минирање пруге Цеље — Лашко код Тремарја. Одатле су се повукли на Гоздник. Подељена на групе, Ревирска чета је наставила акције саботаже у току целе зиме. Преостали борци су провели зиму

*) Проглашен за народног хероја.

у мањим групама, све до поновног скупљања 1. штајерског батаљона у пролеће 1942. године.

Мања група Савињске чете боравила је у Либојама у Савињској долини, док је већа група отишла на Пашке врхове и падине Ољке, где је провела зиму. Мања група бораца је зимовала и на шалешком подручју. У Мислињу је илегална тројка минирала мост у близини станице Пака.

Осам преосталих бораца Похорске чете отишло је у две групе на Похорје. Једна група је успут казнила издајнике. Два борца из Похорске групе отишла су у Словенске Горице, где су се укључила у новоформирану Птујски вод, почетком пролећа 1942. године. Прва похорска чета је у току зиме имала извесне губитке. Међутим, почетком 1942. године почели су пристизати на Похорје из Руша и околине нови борци те је ускоро формирана нова чета.

После поделе батаљона на мање групе ситуација је била веома тешка због врло јаке зиме, многих провала, а и због слабе повезаности међу њима. Због тога крајем 1941. и почетком 1942. године у Штајерској није било значајнијих акција, осим у ревирима.

Партизански покрет у Штајерској развијао се 1941. године у веома тешким условима. Може се рећи да је већ иселјавање Словенаца и досељавање Немаца у неку руку сузило базу устанка. Треба истаћи да је Штајерска у привредном и саобраћајном погледу била веома значајна за окупатора и да је релативно густо изпреплетена комуникацијама. Важна је чињеница да је окупатор сматрао територију Штајерске својом, намеравајући да је што пре присаједини Рајху, па је стога на овом подручју био веома осетљив, те је брзо и оштро реаговао на сваки покушај устаника. Ослободилачки покрет у Штајерској морао се борити против великог и свестрано изграђеног окупаторског апарата. Оног дана када је шеф цивилне управе преузео власт, преузео је своју функцију и командант полиције и службе безбедности. За борбу против ослободилачког покрета биле су ангажоване следеће немачке снаге: специјална полиција, служба безбедности, Гестапо и криминална полиција. Свака од ових служби имала је своје испоставе и упоришта изван Марибора. Кичма полицијског апарата у борби против народноослободилачког покрета био је Гестапо, за кога је народноослободилачки покрет у Штајерској био непријатељ број 1. У свом раду он се ослањао на своје испоставе које је имао у свим седиштима округа, а и на упоришта која су била формирана у близини партизанских бивака. Осим тога, Гестапо је у свом раду користио и службу потера, док се за егзекутивне мере служио жандармеријом, редовном и пограничном полицијом. У борби против ослободилачког покрета, Гестапо је покушавао да створи сопствену агентуру у редовима ОФ и на том послу се служио безобзирним методама. Треба нарочито истаћи да су у Штајерској владале специјалне прилике и у погледу судства. Окупирана Штајерска била је практично у току 1941. године без редовног судства. Те функције је вршило специјално кривично одељење при команди полиције и службе безбедности у Марибору, на основу пријава одељења Гестапоа и криминалне полиције. Иста установа је

тако била и тужилац и судија. Против пресуде није било призива. Окупатор је успоставио и јаку мрежу жандармеријских станица. Организована су два жандармеријска начелства (Марибор и Цеље) и шест жандармеријских округа са 104 жандармеријске станице, тако да је у сваком већем месту у Штајерској постојало оружано упориште. После окупације у Штајерску су дошла три резервна полицијска батаљона, која су стационарирана у Марибору, Цељу и Кршком. Крајем маја два батаљона су отишла, а дошла је резервна полицијска чета из Беча. Три чете 72. резервног полицијског батаљона биле су размештене у Кршком, Цељу и Птују. Половином јуна 1941. године у Марибор је дошла још једна чета 124. резервног полицијског батаљона, а у Цеље резервна жандармеријска моторизована чета. У садејству са жандармеријским станицама, ове јединице су прогониле прве партизанске чете. За време иселавања становништва из посавског и обсолењског појаса у брежички округ су дошла још два полицијска батаљона.

Крајем 1941. године у окупираној Штајерској су се налазиле следеће оперативне јединице: 72. резервни полицијски батаљон са три чете, 1. чета 124. резервног полицијског батаљона, резервна полицијска чета из Беча, резервна полицијска чета из Салцбурга и 2. чета 322. батаљона покрајинских стрелаца. Осим тога, Немци су имали у касарнама и војничке јединице: у Марибору 138. резервни ловачки пук, а у Цељу 48. одељење тенковских ловаца. У окупираној Штајерској је и свако предузеће имало погонске страже. Те страже су биле бројно врло јаке и у њиховим редовима су се налазили највећи противници словеначког народа. Погонске страже су се већ на почетку устанка укључиле у борбу против партизана. У исто време су водиле борбу против саботажа у предузећима.

Од велике важности је и чињеница да се ослободилачки покрет у Штајерској морао борити против широке организације штајерског Хајматбунда, у коме су руководеће положаје имали бивши културбундовци и Немци из Рајха (пре свега из Аустрије). Са својим људима и повереницима, ова организација је продрла и у најмања села. Организација Штајерског домовинског савеза, са својим организацијама, представљала је јаку обавештајну мрежу. Штајерски домовински савез је имао и јаку војничку организацију која је била формирана по примеру СА формације Верманшафт, која је крајем 1941. године бројала 84 700 људи.

Већ септембра 1941. године окупатор је укључио вермане у борбу против партизана. Најпре их је ангажовао у акцији против Похорске чете, а касније их је употребио за борбу против 1. штајерског батаљона. Због своје распрострањености по целом терену Верманшафт је представљао за партизана значајног непријатеља. Занимљиво је да су Немци већ првих дана устанка користили за извидничке задатке чак и припаднике Хитлерјугенда. Септембра 1941. године за борбу против партизана ангажована је и војска. Већ на Клопном Похорска чета се сукобила са војном посадом. Дванаестог октобра дошла је на Похорје 2. чета 322. батаљона покрајинских стрелаца. Цео тај окупаторски апарат наступио је пуном оштрином против ослободи-

лачког покрета, покушавајући да угуши устанак уз највећи терор. Смртна казна била је предвиђена за оне који би припадницима ослободилачког покрета давали стан и храну, на било који начин помагали или с њима били у вези. Најтеже казне су биле предвиђене и за оне које не би на најбржи начин обавестили полицијску станицу о појави партизанских јединица. Одредба од 16. августа 1941. године понавља да ће сваки онај код кога се нађе ватрено оружје и муниција бити кажњен смрћу. Строге казне па чак и смрт биле су предвиђене и за исељенике који би с вратили у Штајерску без дозволе. Прогласом од 20. августа окупатор је тражио шпијуне. За давање података о ослободилачком покрету нудио је високе награде. Оне су се кретале и до 10 000 марака.

РЕПРЕСАЛИЈЕ ОКУПАТОРА

После избијања рата са Совјетским Савезом, окупатор је преузео велика хапшења комуниста и њихових симпатизера. А доцније, свакој акцији ослободилачког покрета следила су велика хапшења. На партизанске акције Немци су одговарали и стрељањем талаца. Већ 30. јуна 1941. године из Берлина је дошла окружница коју је био потписао представник РСХА Шеленберг. У окружници је писао: „Ако није било могућно потпуно рашчистити неко злочиначко дело, акт саботаже или слично, наћи проузроковача и казнити га, могућно је до 20 лица предложити као таоце за специјални поступак“.

Први таоци у Штајерској стрељани су 30. јула у близини Кршког. Тада је пало 20 талаца, чиме је била разбијена Кршка отпорничка група. На мариборском подручју први таоци, њих шест, стрељани су 10. августа. Од тада је окупатор на партизанске акције увек одговарао стрељањем таоца.

Због тешких услова под којима се развијао устанак у Штајерској, Гестапо је нанео народноослободилачком покрету у Штајерској врло тешке ударце у току 1941. године. Многе припаднике народноослободилачког покрета окупатор је открио и ухапсио. Разбијено је покрајинско и нека окружна руководства. Сазнало се за многе јавке, прекинуте су биле везе између окружних и Покрајинских комитета, откривене су три илегалне технике итд. Године 1941. пали су многи руководиоци устанка у Штајерској, као и чегири секретара Покрајинског комитета. До овога је дошло захваљујући томе што је Гестапо успео да убади своје агенте у редове ослободилачког покрета. До најтежих провала дошло је најпре у Марибору, а онда се ланац проширио и на остала подручја Штајерске.

Ове провале проузроковала су и стварање несигурне атмосфере међу партизанима и помагачима ОФ. Неке партијске и организације ОФ биле су тада потпуно уништене. Командант службе безбедности Луркер, у овом извештају од 17. новембра 1941. године, тврдио је да је ослободилачки покрет у Штајерској сломљен за дуже време, јер је изгубио готово све руководиоце, курире и јавке. Немци ипак нису могли да сломе покрет, као што је то мислио Луркер, али

је истина да су му задали тешке ударце. Само у том времену они су ухапсили преко 1 300 људи. Ухапшене припаднике ослободилачког покрета мучили су у гестаповским станицама. Најзначајније мучионице биле су у целском Старом Писку и судским затворима у Марибору. Окупатор је уредио почетком маја и гестаповске затворе у замку Борл, тако да је и у овим затворима зверски мучио ухапшена лица.

И поред тога што је окупатор користио сва средства ипак није могао да у потпуности реализује своје планове. Може се рећи да је народноослободилачка борба у Штајерској спречила спровођење најважнијих немачких планова. Партизанске акције су у току 1941. године коначно афирмисале ослободилачке циљеве словеначког народа на северној граници. Познато је, на пример, да је шефу цивилне управе у Штајерској, који је имао специјална овлашћења, главни задатак био да покрајину што пре учини зрелом за потпуну анексију Рајху. И Хитлеру је чак био припремљен за потпис указ о прикључењу Штајерске и Горењске Немачкој. Али до анексије није дошло захваљујући све жешћој активности партизана. Био је то највећи успех ослободилачког покрета ове покрајине.

Народноослободилачка борба у Штајерској захтевала је 1941. године врло велике жртве, али те жртве нису биле узалудне. Оне су биле основа за даљи развој ослободилачке борбе у Штајерској.

БОРИС ЧИЖМЕК

